

Recenzje

Aneta M. Sokół

Pod znakiem róży nad Białą, red. Iwona Purzycka, tekst, oprac. i wybór materiałów Piotr Kenig, Grzegorz Madej, Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, Bielsko-Biała, ss. 41 [6].

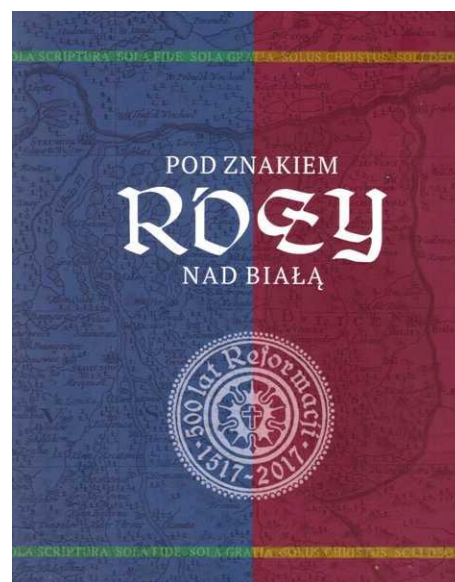
Kończący się rok obfituje w publikacje związane z jubileuszem Reformacji, dotyczące reformacyjnych dziejów w ujęciu ogólnym jak i lokalnym. Jednym z jubileuszowych tytułów jest wydana przez Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej powystawowa publikacja dotycząca rozwoju ewangelicyzmu na ziemi bielskiej, gdzie społeczność wyznawców przetrwała do czasów obecnych. Losom trzech bielskich parafii ewangelicko-augsburskich, a także okolicznym luterzańskim wspólnotom parafialnym, poświęcona jest okazale zaprojektowana książka – bogato ilustrowana, prezentująca ekspozycyjne obiekty, przybliżająca dzieje bielskich ewangelików od XVI-wiecznej lokalnej recepcji luteranizmu, poprzez czasy kontrreformacji, XIX-wiecznego wzrostu znaczenia ewangelików, po współczesny wizerunek luterńskiej społeczności, przetrwałej pomimo niesprzyjających wydarzeń.

Komentarz historyczny towarzyszący ekspozycji zebrany został w jedenastu rozdziałach poprzedzonych słowem zwierzchnika diecezji cieszyńskiej Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce – ks. bp. dr. Adriana Korczago. Luterński biskup podkreślił, iż do XIX stulecia ewangelicy byli wiodącą grupą wyznaniową na terenie Bielska i okolicznych terenach, współtworzyli „*bogactwo materialne i duchowe*”, które decydowało o rozwoju regionu. Społeczność ewangelicka dwóch „*siostrzanych miast u stóp Beskidów*” – Bielska i Białej – widoczna była również w czasach późniejszych, wpisując się i obecnie w gospodarczo-kulturalną przestrzeń jednego miasta nad Białą.

Pierwszy rozdział książki wprowadza czytelnika w zagadnienia początków bielskiego luteranizmu z podkreśleniem wpływu Cieszyna na jego rozwój oraz kontaktów z luterzańskimi ośrodkami na Śląsku i w Niemczech, co zadecydowało o przyjęciu Reformacji i powstaniu około 1550 roku pierwszej ewangelickiej parafii na terenie miasta. Podobnie jak w księstwie cieszyńskim, w wydzielonym z jego terytorium bielskim państwie stanowym (1572) pod protekcją sprzyjających luteranizmowi władców społeczność luterńska mogła rozwijać się i pielęgnować swoją wiarę, a samo Bielsko stało się oddziałującym na okoliczne ziemie ośrodkiem luterńskiej kultury. Bielskim proboszczem był m.in. ks. Jerzy Trzanowski (w latach 1625-1628), twórca kancjonału *Cithara sanctorum* oraz innych religijnych utworów, z Bielska wywodziło się również wielu luterzańskich kaznodziejów posługujących na Śląsku oraz w krajach ościennych.

Poznajemy pokrótce, jaki przebieg miała kontrreformacja na ziemi bielskiej, rozpoczęta cesarskim edyktem (1628) nakazującym zwrot ewangelickich świątyń oraz zabraniającym publicznego pielęgnowania przyjętego przez ludność wyznania. Jak zostało podkreślone, pomimo ograniczeń, bielszczanie uchronili się przed masową rekatolizacją na swoich terenach, trwając przy wierze, w czym znaczną rolę odegrały leśne nabożeństwa oraz duchowa opieka wędrownych kaznodziejów. Również dla bielszczan ważnym wydarzeniem była budowa kościoła Jezusowego w Cieszynie (rozpoczęta w 1709 roku), jednego z pięciu kościołów łaski wzniesionych na Śląsku, który służył także wiernym z odległych miejscowości, w tym bielszczanom, którzy również wsparli budowę świątyni.

Dzieje bielskiego luteranizmu w prezentowanym opracowaniu przedstawiane są z uwzględnieniem odrębnej przeszłości Bielska i Białej, „siostrzanych miast” połączonych dopiero w 1951 roku w jedno, i omawiane są na tle uwarunkowań politycznych i państwowych, które decydowały o losach ewangelików w monarchii austriackiej, ale także na terenach Królestwa Polskiego w wypadku mieszkańców Białej. Odrębny rozdział dotyczy kształtowania się luterńskiego zboru w Białej, który mógł powstać i rozwijać się dzięki tzw. listom żelaznym królów polskich, zapewniającym ewangelikom pełne równouprawnienie z katolikami, co miało przyciągać rzemieślników i kupców do rozwijającego się miasta, co też uprzywilejowało w czasie późniejszym rozwój tutejszej wspólnoty.

Dalsze rozdziały książki poświęcone zostały kształtowaniu się ewangelickich parafii po ogłoszeniu przez cesarza Józefa II patentu tolerancyjnego dla akatolików na terenach Austrii (1781). Na mocy cesarskiego patentu także na Śląsku powstały ewangelickie zbory wraz ze wznoszonymi jednocześnie domami modlitwy, w późniejszym czasie przekształcanymi w kościoły. Na podstawie zachowanych materiałów przybliżone zostały okoliczności powstawania parafii, w tym m.in. o bielskiej parafii zanotowano: „26 stycznia 1782 cieszyński Urząd Obwodowy wydał zgodę na utworzenie parafii ewangelickiej w Bielsku. W jej skład weszło niemal całe terytorium księstwa, przede wszystkim zamieszkałe w większości przez ewangelików miasto Bielsko z przedmieściami oraz wioski: Bystra Śląska, Kamienica, Komorowice Śląskie (...)” (s. 18) Poznajemy również, jak powstawały kolejne okoliczne parafie: w Starym Bielsku (1817), w Jaworzu (1781) i Międzyrzeczu (1864).

Pokrótkie omawiają autorzy dzieje oficjalnie utworzonych bielskich parafii, które weszły w skład Kościoła Ewangelickiego Wyznania Augsburskiego i Helweckiego w Austrii. W przedstawieniu parafialnej przeszłości uwzględnione zostały ewangelickie szkoły (m.in. seminarium nauczycielskie w Bielsku), dzieje duszpasterskiej posługi sprawowanej przez kolejnych pastorów oraz inne formy aktywności podejmowanej przez lokalne wspólnoty, do których należało m.in. zakładanie sierocińców, domów opieki czy prowadzenie aktywności wydawniczej. Przypomniane zostały zasługi ewangelików, o czym pamięć przetrwała w społecznej przestrzeni miasta. Z inicjatywy ewangelików powstały m.in. bielski teatr, bielskie gimnazjum humanistyczne, ewangelicy sprawowali urzędy burmistrzów przyczyniając się do rozwoju kulturalnego i gospodarczego Bielska oraz okolicznych miejscowości.

Ostatnie dwa rozdziały dotyczą losów ewangelików w państwie polskim. Po 1918 roku bielskie parafie weszły w skład odrodzonego państwa polskiego, organizacyjnie przynależąc do dwóch różnych ewangelickich Kościołów¹. Ewangelicy bielscy stanowili społeczność polsko-niemiecką, dla której posługę sprawowano w dwóch językach. Pomimo liczbowego uszczuplenia prowadzili zwłaszcza ożywioną aktywność edukacyjną. Uwypuklona została także publikacyjno-historyczna działalność ks. dr. Richarda Ernsta Wagnera (1883-1945), bielskiego pastora, zajmującego się przeszłością miejscowego ewangelicyzmu, autora źródeł historycznych, inicjatora wzniesienia tzw. studni pastorów upamiętniającej księży zasłużonych dla bielskiego zboru.

Trudno na kilku stronach ująć przeszłość parafii w całym powojennym okresie po dzień obecny. Ostatni rozdział daje jednak czytelnikowi ogólne wyobrażenie zarówno o losach ewangelików w niezwykle trudnym czasie bezpośrednio powojennym, znacznym wyjazdem niemieckich wiernych oraz prześladowaniami ewangelików, jak też ich losy w okresie późniejszym. Dzieje trzech bielskich parafii – Bielsko, Stare Bielsko i Biała, a także okolicznych, w tym powstałych nowych (Międzyrzecze, Jaworze, Czechowice-Dziedzice oraz Wieszczyta) zostały pokrótce przypomniane z uwzględnieniem nazwisk proboszczów zapisanych w parafialnej przeszłości, z uwzględnieniem nowych form aktywności, które otworzyły się przed Kościołami po 1989 roku, wraz z obecnym ogólnym wizerunkiem luteranckich wspólnot funkcjonujących na ziemi bielskiej.

Zwizualizowane omówienie losów ewangelików znad Białej, zebrane w krótkich przejrzystych rozdziałach, wzbogacają, jak już wspomniano, liczne ilustracje – fotografie luteranckich świątyń, portrety pastorów, fotokopie dokumentów istotnych dla rozwoju wydarzeń, mapy, plany oraz wizerunki „ewangelickich” miejsc Bielska i okolic. Dodać można, że eksponaty prezentowane na wystawie, częściowo utrwalone na ilustracjach, pochodziły z kolekcji muzealnych, parafialnych oraz prywatnych, o czym informuje zamieszczony w publikacji wykaz ich właścicieli. Należy także zaznaczyć, że katalog *Pod znakiem róży nad Białą* wydany został w dużym formacie, na kredowym papierze, ze wspomnianym bogactwem kolorowych ilustracji, z obszernym streszczeniem w języku angielskim oraz niemieckim i z dołączonym wykazem ekspozycyjnych

¹ Bielsko wraz z parafiami Śląska Cieszyńskiego weszło w skład Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego z siedzibą w Warszawie, zaś Biała znalazła się w strukturach Kościoła Ewangelickiego Wyznania Augsburskiego i Helweckiego, który obejmował niemieckie zbory dawnej Galicji.

obiektów. Publikacja została przygotowana przez pracowników Muzeum Historycznego w Bielsku-Białej – redaktorem jest Iwona Purzycka, autorami tekstów i opracowania – dr Piotr Kenig i dr Grzegorz Madej.

Prezentowany katalog z jednej strony jest upamiętnieniem jubileuszowej wystawy², z drugiej – może stanowić przystępną, przeznaczoną dla wszystkich pozycję lekturową o lokalnej przeszłości, o protestanckim obliczu Bielska, o jego wielowyznaniowości i różnorodności kulturowej, zapewne nie zawsze dostrzeganych w potocznym odbiorze lokalnej przeszłości.

Książkę można zakupić w Muzeum Historycznym w Bielsku-Białej (<https://muzeum.bielsko.pl/pl/wydawnictwa>) oraz w niektórych księgarniach internetowych.

² Wystawa prezentowana była od 18 czerwca do 30 października 2017 r. Na jej temat zob.: strona internetowa Muzeum Historycznego w Bielsku-Białej: https://muzeum.bielsko.pl/pl/plan_wydarzen/wydarzenie/pod-znakiem-rozynad-biala [dostęp 18.12.2017]; A. Sokół, *500 lat Reformacji na Górnym Śląsku. Jubileuszowe wystawy*, strona PTEw: http://www.ptew.org.pl/wp-content/uploads/2017/11/sokol_jubileuszowe-wystawy.pdf [dostęp 18.12.2017].